

trgovskih kolonij v rusko zemljo. Prebujanje narodne samozavesti proti izrabljanju tujca je osredotočeno okoli starodavnega Pečerskega samostana. Zgodovina je le v površnih obrisih nakazana in glavne osebe so zrastle pisatelju iz treh nagrobnih spomenikov, katerih zgodbo so videli le hrastje, »ki šume še danes na samostanskem vrtu«. Slutnjo o zgodovinski dobi je pisatelj oživil z včutenjem v narodno epiko in njene nadčloveške junake, da utelesi vso prvotno naravno silo naroda. Sprva nas njegove osebe prese- nečajo po svoji neotesani robotosti in nečloveški moči, a ko jih polagoma približa, stoje pred nami le kot silnejši nositelji človeške radosti nad ne- ugnanim pogumom in žrtvijo. Dasi je povest včasih preveč prozorno spre- minjanje pisateljevega načrta v konkretne in slikovite prizore, ki zadržujejo dejanje in umetno vzbujajo napetost, nas vendar zanese v žive toke nekega silnejšega življenja kot dramilo za zaspane sile sodobnosti. Pisatelj je iz- delal neukročeno energijo, ki poganja iz narodnih tal, in pomirjajoči vpliv krščanske kulture. Ostaja pa objektivno v ozadju, pripoveduje in razlaga le neobhodno potrebno in pusti, da se življenje samo razvija v prizorih. To je novi realizem sovjetskih narodnikov, od starega se razlikuje le po večji toploti, morda tudi zato, ker živi pisatelj izven domovine. Dr. J. Šilc

Novo gledališko slovstvo

(Ciril Debevec, Gledališki zapiski, Slovenski poti 8; Pavel Golia, Kul- turna prireditel v Črni mlaki, Slovenske poti 11; oboje 1933, Tiskovna zadruga v Ljubljani. — P. Thuysbaert-Joze Pogačnik, Slehernik, liturgični in alego- rični misterij v enem dejanju, Ljudske igre 1; F. Timmermans - E. Veterman - N. Kuret, Trije kralji, božična legenda v treh zgodbah, Ljudske igre 2; Anto- nio Collato - Niko Kuret, Beneški trojčki, komedija v štirih dejanjih, Ljudske igre 3; France Brenk, Koroški tihotapci, igra v štirih dejanjih iz časa bojev za Koroško, Ljudske igre 4; 1932-33, vse štiri izdala in založila Misijonska tiskarna Domžale-Groblje. — Drama, gledališka revija; Ljubljana 1933. — Milan Skrbinšek, Božji volek in drugi, igre za mladinske odre; 1933, Učiteljska tiskarna v Ljubljani.)

Gledališče, dramsko slovstvo, gledališka kritika, podeželski odri — tale čudna in prijazna predmestna ulica prostranega mesta našega duhovnega življenja, je bila in je deležna mnovega zanimanja v naši ožji in širši jav- nosti. Za ureditev vprašanja te ulice je bilo in je načrtov in nasvetov zmeraj dovolj, vendar pa se zmeraj nekako oddahnemo, kadar v kritičnem trenutku spoznamo, da je treba le malo zakrpati strehe, izboljšati razsvetljavo ali posuti resda netlakovano in zanemarjeno ulico po hujših nalivih s petimi vozmi savskega gramoza, da pa zadeva drugače ni tako strašno »pereča«, kakor bi sodil človek na prvi mah, kadar zaženejo stanovalci Talijine ulice svoj krik in vik. Ko ugotovimo, da je nastala kriza radi tega, ker imamo sicer dobre igravce, a slabo vodstvo; da imamo sicer dobro vodstvo, a slabo dramsko produkcijo; da imamo sicer dobro dramsko produkcijo, a slabo režijo; da imamo vse po vrsti, kar še more priti na red, zapustimo pomirjeni zadimljeno kavarno ali toplo gostilno in ležemo k zasluženemu počitku.

Z vsemi stvarmi na svetu je tako: so in živijo nemoteno v svoji lastni koži, lupini ali v svojem zidovju, dokler je zunanja podoba — naj jo je zob

časa še tako oglodal — vsaj za silo še podobna predstavi, ki jo o njih hranimo kot neaktiven pojem v naši uspavani zavesti. Spolnjujemo predpisane obrede, zvesto gojimo stare navade in pritrjujemo lepemu redu, v katerega je uvrščena sleherna stvar po smislu in namenu. Ko pa zapoje alarmni zvonec, obstanemo prestrašeni in se vprašujemo: Kaj pa zdaj s to podrtijo — saj se ne more več držati pokonci! Ali naj jo zakrpamo, da vsaj ta hip še ne bo treba spreminjati udobnega, vsem in vsakomur ljubega starega reda — ali pa je morda zadeva že tako »pereča«, da jo moramo (Bog nas váruj!) razmisliti do dna? — Hitimo in komentiramo — idealisti in vneta mladina pri svojih, izkušeni in zreli možje pri svojih, za vsako dobro akcijo goreče gospé pri svojih omizjih — komentirano... o, zob časa je huda reč, in kadar ga vidimo golega in ostro nabrušenega pri delu, nas tarejo bridke skrbi...

Takšne in podobne misli so se mi podile po glavi, ko sem prebiral čedni kupček knjižic, namenjenih novemu razmahu naše odrske umetnosti, in sklenil, da napišem o njih informativno oceno.

Med vitezi muze Talije je v sedanjem času Ciril Debevec nedvomno prvi. Svojo življenjsko nalogo na deskah slovenskega gledališča pojmuje kot nekaj čistega in svetega. Preden je postal član našega narodnega gledališča, je slovel med mladino v Ljubljani kot kolovodja v akciji za pomlajenje in očiščenje hrama gledališke umetnosti, kot organizator in učitelj. V javnosti, ki se je zanimala za gledališka vprašanja, so vzbujali njegovi večjidel polemični spisi v dnevnikih, zlasti pa v reviji »Mladina« upravičeno pozornost, zakaj v njih sta se razodevala bister duh in neukrotljiva volja do udejstvovanja. Ko se je začel uveljavljati na našem odru kot režiser in kdaj pa kdaj kot igravec, je nastopil trnjevo pot, ki tudi drugačna biti ne more, dokler še kaj veljata red in postava: z vso grenkobo človeka, pripravljene na večno, neskaljeno svatovanje, je moral ob vsakem koraku občutiti bridkost razlike med sanjo in resničnostjo. Pa je vendar postavil na oder že lepo vrsto skrbno izdelanih in — če hočemo zatisniti okó radi tega ali onega nedostatka, ki ga je sam najmanj kriv — prav odličnih iger. Kar pa moramo pri Debevcu resnično občudovati, je njegova neupogljiva zaverovanost v lepšo bodočnost našega gledališča, katere mu niti najbridkejša resničnost ne more zlomiti. Neprenehoma dela in neprenehoma pridiguje... tako tudi v svojih »Gledaliških zapiskih«, ki so nekakšna beležnica misli o gledališču, kakor so se mu priložnostno spočele in katere je uredil v desetih poglavjih (O gledališču sploh — O repertoarju — O gledališkem jeziku in govoru — O režiji in režiserjih — O igranju in igralcih — O inscenaciji — O kritiki — O publiku — O naraščaju — O propagandi, reklami in drugem). Dasi so zapiski sistematično urejeni (sistematika je vendar os, ob kateri se suče vsak svet), vendar ne smemo iskati v njih kakega sistema. Kaj takega Debevevi zapiski niti nočejo biti niti kot taki — kar je čisto razumljivo — biti ne morejo. Dasi je v »zapiskih« nasul Ciril Debevec nešteto konkretnih, dejal bi pametnih praktičnih predlogov, izrazil mnogo prepričujočih misli in nanizal precëj tujih mnenj, opremljenih s svojim »podpišem«, ne moremo iz te lepe knjižice razbrati drugega važnega nič, kakor to: kakšen je prav za prav ta goreči služabnik Talijin, Ciril Debevec. Iz zapiskov spoznamo le

pristno viteško naturo njihovega avtorja, njegov glad po spoznanju in kvalitetnem delu ter po vseh tistih stvareh, ki morajo biti čednostno stremljenje za svojo stvar vnetega človeka, ki mu boleči udarci le še bolj podžigajo njegovo vero in ga še bolj utrjujejo. Vsi njegovi zapiski — tudi v prvem poglavju »O gledališču sploh« — so namreč relativni, zapiski človeka, ki je v takem in takem položaju in se zgleduje kvečjemu pri drugih, ki so v podobnem ali celó enakem položaju: ki hočejo, z eno besedo, reševati čast sodobnega gledališča. In kakšno je to gledališče v resnici, kot javna ustanova v državni režiji, navezano na publiko in na »prevedene« in »neprevedene« igravce itd., to pač vsi vemó.

Namenoma sem začel z Debevčevo idealistično knjižico o gledališču, s to belo lilijo, ki nas tolaži za marsikatero bridkost v predmestni Talijini ulici. Razpasla se je namreč zadnji čas med nami, prebivavci mesta duhovnega življenja, nova bolezen: psihoza. Psihoza zaničevanja nas samih, ki je tudi v javnosti prišla do izraza v prijazni satiri »Stoji, stoji Ljubljaniča«... Kljub temu in onemu, kar po obliki in načinu stvar močno spremeni — v glavnem pa radi tega, ker je satirična ost točneje in pravilneje usmerjena — je »Kulturna prireditelj v Črni mlaki«, veseloigra v treh dejanjih, spisal Pavel Golia, v svojem jedru že omenjeni prijazni satiri prav nevarno blizu. Golia je rutiner, on dobro vé, po čem je meh za smeh, njemu teče vse gladko kakor po vrvici, prizori se mu vrstijo s primerno učinkovitostjo in veseloigra se mu brez težav (dasi ne brez ‚velike potrebe‘) zaokrožuje po vseh predpisih tehnike. Kaj mari, ali je ideja izvirna, če so osebe in zapleti še docela neznani — da le vse gladko teče in da je zraven povedana prepotrebna morala na naše bedasto veselje do sprejemanja, počaščevanja in pogoščevanja milih prijateljev našega naroda, ki bodo v tujini, tako rekoč v internacionalnem svetu, trobili našo slavo — pa je vse dobro. In vendar ni vse dobro. Ivan Cankar nam je že preskrbel satiro na naše raznovrstne čednosti, in sicer takšno satiro, da je zmeraj v ogledalu čistega, idealnega človeka jasno pokazala spako bedaka, hudobneža ali zločinca. Družbi, ki jo je neusmiljeno bičal in razkrinkoval, je dosledno postavljala nasproti pozitivni, očiščujoči ideal. Tako je bila satira res zdrava in zdravilna. — A kaj doživljamo danes? Avtor postavi smešno, karikirano družbo na oder, sam pa se skriva v ložo in se ji smeji. Pri tem mu ni zadosti mar, ali s svojim posploševanjem ne pogazi obenem s škodljivim in resda karikature vrednim, v očeh občinstva tudi vse drugo, kar bi moralo biti človeku, ki samega sebe spoštuje, sveto in nedotakljivo. — Po zaslugi vsega javnega življenja že itak močno zajeda psihoza lastnega zaničevanja v organizem našega naroda. Nápak je, da tudi tvorec kulture in mož, kateremu je poverjeno vodstvo gledališča — magari samo v veseloigri — leze v to psihozo in jo redi raz odrske deske. —

Do zdaj še nihče ni imel časa, da bi razbistril razmerje našega poklicnega gledališča do podeželskih odrov. Pa bi bilo potrebno premisliti to stvar prav temeljito, zakaj od tega bi imeli svojo korist v navdušenju za narodno prosveto ustanovljeni podeželski odri, nič manjše koristi pa ne bi imel nápak takó imenovani »osrednji oder«, ker bi moral razglablјati o

svojih nalogah od kraja, brez ozira na konvencionalni položaj, ki ga ima v našem javnem življenju.

Da je moralo v našem tako razvitem diletantskem gledališkem delovanju polagoma priti tudi do katarze, se zdi prav takó samo po sebi umevno, kakor se je to prav v sedanjem času nepričakovano zgodilo. Kar čez noč so se pojavili ljudje, ki hočejo po tujih zgledih temeljito reformirati dosedanjo obliko diletantskega odra in so našli za svoje stremljenje tudi geslo: Mesto diletantskega — laični oder! V dveh strujah teče regenerativna akcija podeželskega odra: v marksistični in religiozni. Ferdo Delak in Bratko Kreft sta na delavskem odru začela že pred leti; razmeroma mnogo mlajša je akcija, ki sta jo započela za laični religiozni oder Niko Kuret in Jože Pogačnik. — Prvi korak v to smer je napravila Misijonska tiskarna v Grobljah pri Domžalah, ko je najprej izdala izven serije Henryja Ghéona »Tri modrosti starega Wanga«, kitajsko igro v štirih dejanjih, v prevodu Nika Kureta. Nato je začela še lansko leto izdajati v redakciji N. Kureta, F. Lazarja in J. Pogačnika zbirko »Ljudske igre«, katera šteje do danes štiri zvezke. Lične izdajice vsebujejo primerne uvode z navodili za uprizarjanje, skice inscenacij in kostumov. Širjenje igrice za laične odre z jasno izraženo splošno tendenco, kakor jo zagovarjajo pokrenitelji akcije za »Ljudske igre«, češ, naj bo laični igravec idejno, kar sam hoče in tvorno, kar pač sam zmore, nikakor pa ne sposoben ali nesposoben posnemovavec poklicnega igravca, vsebuje nedvomno pravilno jedro in ga moramo iskreno pozdraviti, zakaj stremljenje, ki je na začetku te akcije, je za pojav nepoklicnega, a v odgovorne in težke funkcije poklicanega laičnega odra bistvene važnosti.

Govoriti mi je tu le o omenjenih štirih knjižicah v zbirki »Ljudske igre«. Izbor se mi zdi v načelu posrečen, pripomnil bi pa rad, da je za naše razmere nekoliko preozkosrčno prezirati vzorce iger, ki jih že imamo; razlika med tu objavljenimi in med že obstoječimi je tako nebistvena, da bi bilo bolj priporočljivo, če bi bile na mestu njih izšle druge igre iz obširnega prevodnega programa, ki so si ga pokrenitelji postavili. Po mojih mislih bi bil smel Thuysbaert-Pogačnikov »Slehernik« odpasti, ko že imamo Hofmannstahl-Župančičevega; in ko že imamo Shakespeare-Župančičevo »Komedijo zmešnjav«, bi bili smeli odpasti Collato-Kuretovi »Beneški trojčki«, tembolj, ker zahteva glavna vloga te igre rutiniranega in tehnično izšolanega igravca, kateri naj predstavlja tri različne osebe v isti igri, in s tem terja od laika, česar niti povprečen poklicen igravec zlahka ne zmore. S tem večjim veseljem omenjam izdajo Timmermans-Vetermanovih »Treh kraljev« v prevodu Nika Kureta. Ta igrice, ki nam približuje misterij milosti božje, zasluži vso pozornost. Zgrajena je z najpreprostejšimi sredstvi, na realističnih elementih in na življenjsko resničnih ljudeh, a se neprestano zadeva ob skrivnostni svet iracionalnega, duhovnega. In v učinkih tega božjega, neskončno modrega in dobrotljivega — tu legendarno podanega — mističnega sveta, se realnost preobrazuje, izpod kožuha sprijenosti in slabosti se posveti neumrjoča duša in njeno odrešenje po božji milosti. Pesniško bogata in genljivo lepa igra — naj omenim mimogredé le edinstveno vpleteni prizor v božični noči potujočih Marij — bo nedvomno dosegla svoj žlahtni smoter.

V četrtem zvezku so »Koroški tihotapci«, izvirno delo mladega slovenskega dramatika Franceta Brenka. Igra predstavlja ljudi in prizore iz časov koroških bojev, a težišče igre ni v narodnih, marveč v tihotapskih bojih tistega časa. Nacionalistične težnje, ki jih je dramatik skušal podati v razklanosti Jägrovega dôma, ljubezen do domačih tal in do gorâ, so vendarle nekoliko medle in nejasne; tako nerazločno je pomešan nacionalni s tihotapskim elementom, da zbuja igra vtis, kakor da je hotel avtor nekako istovetiti narodno in tihotapsko herojstvo. Brez dvoma so zreli in močni dramatični prizori v igri, tudi resnične tragike najdeš v nji (Jela in njena smrt), pa je vendar tudi v marsičem nedodelana, zakaj kakor tenčica visi nad vsem dogajanjem neka meglena nejasnost, ki se le ob najmočnejših prizorih nekoliko odstrani. Zamotanost dramatičnega dejanja pa mora biti napeta, ne nejasna, tehnično spretna tako, da ti zbuja radovednost na razplet, ne pa da obvisijo kar celi prizori brez posledic v zraku. Nadarjenost Franceta Brenka je očitna, pač pa mislim, da je v koncepciji posameznih prizorov bolj odvisen od trenutnih impulzov, kakor od kategoričnega imperativa usodnosti dejanja samega, ki jo je hotel prikazati.

V zvezi s temi poskusi regeneracije podeželskega odra moram nadalje omeniti še podjetje »Drama«, ki se je pojavilo v naši javnosti proti koncu l. 1933 kot nekakšen osrednji zavod za pospeševanje gledališke umetnosti, najprej in v glavnem pri podeželskih odrih, zraven pa tudi pri poklicnem gledališču. Z izdajanjem mesečne revije »Drama« ter štirih ljudskih iger na leto hoče to podjetje postati nekakšna praktična gledališka matica pri nas. Zamisel je nedvomno koristna in potrebna — kumovala sta ji Jože Kranjc in Jože Vombergar, urednika publikacij ter voditelja vseh ostalih poslov široko zasnovanega podjetja. Po prvih začetkih — ko to pišem, sta izšla šele dva zvezka revije — nikakor ni mogoče povedati, kako se bo stvar razvijala. V reviji čitamo prav zanimive prispevke različnih znanih osebnosti, gledaliških strokovnjakov in laikov, deloma načelne deloma pa praktične vsebine. Dasi nahajamo na mnogih mestih v člankih raznih avtorjev prav točno opredelitev nekulturnega diletantskega in prepotrebne resnega laičnega odra, se celotna pojava revije vendarle ne pokaže dovolj dorasla logičnemu izvajanju načel ter ustvarja tako pri čitatelju zmedo. Kako naj n. pr. poklicni gledališki strokovnjak, ki vendar pojmuje naloge gledališča povsem drugače kot laik, le-temu daje nasvete, in še celó idejnega pomena? — Ne gledé na to pa mi — odkrito rečeno — nič ne ugaja vsiljivi način občevanja podjetja z naročniki, še manj pa takšne cenene senzacionalne vabe, kakor ona o slovenskem zvočnem filmu... temu pravimo pri nas »Bauernfängerei«. Dasi je vodstvo revije pridobilo za sodelovanje resne in sposobne ljudi, ki so ji dali dobre prispevke, se mi vendar zdi, da ves pokret ni pravilno usmerjen, da mu manjka solidnosti in resnobe, zato pa ima vse preveč kramarske kričavosti. Ako hoče list po tej poti naprej, naj se hitro pripravi na svoj konec; v tem primeru naj si še pravočasno izpraša vest, ker bo kot smrtni greh vzela seboj v grob propast izvrstne zamisli. S takimi stvarmi se ne smemo igrati.

Na koncu naj zabeležim še knjižico Milana Skrbinška: Božji volek in drugi — igre za mladinske odre. Igrice sáme — šest enodejank po številu —

so pač brez posebnih pretenzij. Šolska deca jih bo rada igrala. Pač pa se mi zdi, da je »Beseda vodjem mladinskih odrov« važna in pomembna stvar po svojem bistvu, le da v preveč skrčeni obliki, kakor jo je tu podal Skrbinšek, zbuja napačne predstave. »Ustvarjanje« je mogoče samo tam, kjer so stvarilne sposobnosti. Umetnost je stvar zase in mladinski odri spet zase; tega ne gre zamenjavati. Pedagoški momenti mladinskega igranja so vse premalo obdelani, da bi učitelj ali kdorkoli vodi mladinsko igro, mogel črpati zadosti znanja iz njih. Hvale vreden je Skrbinškov namen, želeti bi bilo le, da bi se tem stvarjem še kdo in temeljiteje posvetil. Silvester Škerl

Iz sodobnega srbsko-hrvatskega književnega življenja

(Misli, portreti in ocene.)

6. Nove pesniške zbirke.

V zadnjem letu so izšli Zbrani spisi Jovana Dučića (Bib. sav. jug. pis.), Aleksa Šantića (Jug. pisci in še posebna antologija), Gustava Krkleca (BSJP), A. B. Šimića (Hrv. Mat.); napovedane so zbrane pesmi — obenem z njihovimi proznimi spisi — Miroslava Krležje (Minerva), Vladimira Nazora (Vasić) in Silvije Kranjčevića (Minerva), v zadnjem času so izšle antologije iz Dragutina Domjanića (Srb. knj. zadruga 1933, Po dragom kraju, 1933), in Tina Ujevića (Ojadjeno zvono, Hrv. Mat.); sami književni dogodki, ki bi jih morali spremljati tudi Slovenci in o njih govoriti, če že ne v posebnih studijah, ki jih vsi ti pesniki brezpogojno zaslužijo, pa vsaj v jasnih portretih in spremljajočih revijalnih ocenah. Imenujem samo pesnike iz modernega časa in ne morda tudi izdaj starejših klasikov, katerih zbrana dela in šolske prireditve so pomembne predvsem za poznanje lit. preteklosti in ne toliko sodobnosti, ki nas predvsem zanima. Med temi izdajami bi morali imenovati pesmi Avgusta Šenoje (Binoza), Zmaja-Jovanovića (Geca Kohn) in izdaje v Srpskih piscih (Voj. Ilić, Djura Jakšić itd.) Toda teh knjig slovenske revije ne dobivajo v oceno, kakor sploh ne izdaj Hrvatske Matice, Srpske književne zadruge, Narodne prosvete in drugih (razen novjših založb Nolit in Minerve). Tako najpomembnejših pesniških zbirk sploh ne dobimo v oceno in se seznanjamo z njimi samo slučajno, ne sistematsko, kakor bi bilo potrebno. Dejstvo je namreč, da iščejo priznanja v tujini predvsem literati, ki se šele porajajo in njihovi prvenci še niso kvaliteta, brezpogojno sprejeta doma. Toda tudi med pesniškimi zbirkami, ki so nam to leto prišle v roke, so nekatere velike važnosti, druge pa zanimive kot izraz določenih teženj in iskanj, uporabne za ugotovitev smeri, kam teži pesniški izraz v najsodobnejši srbsko-hrvatski književnosti. Sintetične monografije Srbohrvati za moderno poezijo še nimajo, kakor točno pravi Bogner v Misli (1932, sv. 305—8, str. 196): »Naša (srbskohrvatska) poezija, unatrag zadnjih 30 godina, još nije našla ni svoga kritika ni svoga historika... Ono što je napisano o našoj modernoj poeziji, odavno je već izgubilo vrijednost i danas se jače osjeća potreba za kritičkom ocjenom naše novije